

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ЗНИЖЕННЯ

Ю.Ю. Миронова

**Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка**

Постановка проблеми. Собівартість виготовленої продукції – це один з найважливіших показників ефективності роботи підприємства, який комплексно характеризує використання всіх ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових). Крім того, є базою ціни продукції і її нижньою межею для виробника, визначає економічну ефективність впровадження нової техніки, доцільність та вірогідність виробництва різних видів продукції. Для правильного використання та аналізу даного показника необхідно знати його економічну природу, особливості формування, склад виробничих витрат та шляхи їх зниження. Дослідження порядку формування собівартості продукції, відповідно до поставлених завдань на підприємстві, вимагає систематизації і узагальнення існуючих рекомендацій щодо його застосування у різних сферах господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень. На сьогоднішній день існують різні методи формування собівартості продукції в залежності від мети та подальшого використання даного показника. Вагомий внесок у дослідженні даного питання зробили такі науковці, як: Л.В.Нападовська, І.А. Басманов, В.Б. Івашкевич, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, Н.М. Грабова, В.М. Добровський, Л.В. Гнилицька, М.А. Вахрушина, К. Друрі, Т.П. Карпова, М.С. Пушкар, А.Ю. Соколов, Дж. Фостер, Ч.Т. Хорнгрен, М.Г. Чумаченко, В.В. Сопко, В.Г. Швець.

Мета статті. Узагальнення та систематизація існуючих видів собівартості продукції, з'ясування сфери застосування кожного з них та визначення можливих шляхів зниження.

Основні матеріали досліджень. Використані в процесі виробництва ресурси (знаряддя праці, предмети праці та сама праця) формують поняття «витрати». Грошовий вираз суми витрат на виробництво конкретного продукту визначає поняття «собівартість». Під структурою собівартості розуміють співвідношення окремих елементів витрат, які виражені у відсотках до загальної їх суми. Поняття «собівартість»:

1. Відображає скільки і яких ресурсів було використано.
2. Представляє собою величину використаних ресурсів у грошовому виразі.
3. Пов'язує використані ресурси з конкретним об'єктом витрат.

Метою обліку собівартості продукції є своєчасне, повне та достовірне визначення фактичних витрат, пов'язаних з виробництвом продукції, обчислення фактичної собівартості окремих видів продукції, а також контроль за використанням ресурсів [2].

У практиці планування та обліку продукції використовують певні види собівартості, класифікацію яких подано на рисунку 1.

Залежно від часу формування витрат розрізняють собівартість планову, фактичну, нормативну та кошторисну [3].

Планову собівартість визначають перед початком планового року на основі прогресивних норм витрат усіх видів ресурсів на одиницю продукції, цін на сировину, тарифів та ставок, які діють на момент розробки плану.

Фактична собівартість – це виражені в грошовій формі індивідуальні витрати підприємства за даних умов діяльності підприємства. Вона визначається після завершення певного періоду

роботи підприємства на основі даних оперативно-технічного та бухгалтерського обліку.

Нормативна собівартість виражає витрати на виробництво, які розраховані на основі норм використання ресурсів.

Рисунок 1 — Класифікація собівартості продукції підприємства

Кошторисна собівартість характеризує витрати на одиницю продукції або замовлення, які виконують у разовому порядку.

У залежності від послідовності формування витрат і місця виникнення розрізняють наступні види собівартості: технологічну, цехову, виробничу та повну.

Технологічна собівартість – це витрати, безпосередньо пов'язані із технологією виробництва продукції.

Цехова собівартість – це вся сума грошових витрат на виробництво продукції у даному цеху (сума технологічної собівартості та загальноцехових витрат).

Виробнича собівартість – це сукупність усіх грошових витрат на виробництво продукції [7].

У відповідності з П(С)БО 16 «Витрати» [1] до складу виробничої собівартості включають: прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати, змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати.

Повну собівартість характеризує уся сума витрат не тільки на виробництво, а й на збут готової продукції підприємства (сума виробничої собівартості та позавиробничих витрат).

Залежно від досліджень, цілей аналізу діяльності (ступенем охоплення) підприємств розрізняють індивідуальну, середньогалузеву та галузеву собівартість продукції.

Індивідуальна собівартість продукції характеризує витрати окремого підприємства на виробництво та реалізацію продукції.

Середньогалузева собівартість характеризує рівень витрат на продукцію у середньому за сукупністю підприємств галузі. Її визначають як середньозважену величину, де вагою є обсяг випуску продукції на підприємствах галузі.

Галузева собівартість відбиває сукупні витрати на виробництво та реалізацію продукції всіх підприємств галузі, тобто являє собою середню собівартість продукції по галузі, вона визначається за формулою 1.

У залежності від складу продукції, розрізняють собівартість товарної продукції, валової, реалізованої та незавершене виробництво.

$$S_{c2} = \frac{\sum_{i=1}^n S_i \cdot N_i}{\sum_{i=1}^n N_i}, \text{ грн.}, \quad (1)$$

де S_i — собівартість певного виду продукції на i -ому підприємстві, грн.;

N_i — кількість виготовленої продукції певного виду на i -му підприємстві, натур. один.;

n — кількість підприємств у галузі, що виготовляють даний вид продукції.

Собівартість товарної продукції обчислюється на основі елементів витрат, що відображаються в кошторисі, з подальшим їх коригуванням на величину витрат, які не включені у виробничу собівартість продукції та зміну залишків витрат майбутніх періодів. Одержана сума є собівартістю валової продукції. Собівартість валової продукції як показник застосовується для внутрішніх потреб підприємства, на яких не є стабільною величина залишків незавершеного виробництва. Після коригування собівартості валової продукції на зміну залишків незавершеного виробництва одержується виробнича собівартість товарної продукції. Саме вона разом із сумою позавиробничих витрат становить повну собівартість товарної продукції (формула 2).

$$S_m = \sum_{i=1}^n S_{inprod} N_i, \quad (2)$$

де n — кількість найменувань продукції;

S_{inprod} — собівартість одиниці i -тої продукції;

N_i — виробництво i -тої продукції у натуральному вимірі.

Собівартість реалізованої продукції обчислюється коригуванням собівартості товарної продукції на зміну залишків нереалізованої продукції (формула 3).

$$S_{p.n} = S_m + (S_{c.n} - S_{c.k.}) + (S_{в.н.} - S_{в.к.}), \quad (3)$$

де $S_{p.n}$ — собівартість реалізованої продукції;

$S_{p.n}$, $S_{c.k.}$ — собівартість залишків товарної продукції на складі на початок і кінець розрахункового періоду;

$S_{в.н.}$, $S_{в.к.}$ — собівартість залишків відвантаженої продукції на початок і кінець розрахункового періоду.

Визначення та відображення в обліку собівартості реалізованої продукції здійснюється у відповідності з П(С)БО 16 «Витрати» [1], згідно якого вона складається з виробничої собівартості продукції, яка була реалізовано протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормативних виробничих витрат.

Незавершене виробництво — матеріали, які безпосередньо знаходяться на стадії обробки.

Таким чином, у плануванні, обліку та аналізі застосовується значна кількість показників собівартості у залежності від поставленої мети.

Для характеристики собівартості при випуску різноманітної продукції використовують наступні показники:

1. Витрати на одну гривню товарної продукції.
2. Собівартість одиниці окремих видів продукції. Їх визначають на основі розробки калькуляції.
3. Зниження собівартості порівняльної товарної продукції (використовується на підприємствах зі сталим асортиментом продукції) [7].

Зменшення собівартості продукції є актуальним питанням для всіх виробничих підприємств, адже за рахунок зниження витрат, підприємство збільшить прибуток. Джерелами зниження собівартості продукції є скорочення тих витрат, які займають найбільшу питому вагу в її структурі.

Факторами зниження собівартості є:

- підвищення технологічного рівня виробництва (вдосконалення техніки, технології, механізації, автоматизація виробничих процесів, використання нових видів сировини);
- вдосконалення організації виробництва та праці (розвиток спеціалізації виробництва, удосконалення організації праці);
- зміна структури та обсягу продукції (відносно зменшення умовно-постійних витрат, зміна структури випуску продукції);
- галузеві та інші фактори.

Розрахунок зниження собівартості продукції за відповідними чинниками здійснюють у такій послідовності:

1. Визначають витрати на 1 грн. товарної продукції в базовому році (формула 4): діленням собівартості всієї товарної продукції на обсяг товарної продукції підприємства:

$$B_{1грн.т\bar{o}} = \frac{S_{т\bar{o}}}{Q_{т\bar{o}}}, \quad (4)$$

де $B_{1грн.т\bar{o}}$ — витрати на 1 грн. товарної продукції, коп./грн.;

$S_{т\bar{o}}$ — загальна собівартість товарної продукції, грн.;

$Q_{т\bar{o}}$ — обсяг товарної продукції підприємства, грн.

2. Визначають вихідну собівартість товарної продукції в плановому році ($S_{в.пл.}$):

$$S_{в.пл.} = B_{1грн.т\bar{o}} \cdot Q_{т.пл.}, \quad (5)$$

де $Q_{т.пл.}$ — плановий обсяг товарної продукції підприємства, грн.

3. Визначають економію витрат за техніко-економічними чинниками методом прямого розрахунку:

3.1. Економія витрат виробництва за рахунок зниження норм витрат матеріалів (E_m):

$$E_m = (H_0 \cdot Ц - H_1 \cdot Ц) \cdot N_1, \quad (6)$$

де H_0, H_1 — норма витрат матеріалів до і після виробництва, в натуральних одиницях;

$Ц$ — ціна одиниці матеріального ресурсу, грн.;

N_1 — обсяг випуску продукції, в натуральних одиницях.

3.2. Економія витрат виробництва за рахунок росту продуктивності праці (зниження трудомісткості виготовленої продукції (E_m)):

$$E_m = \left[(t_0 \cdot S_{z0} - t_1 \cdot S_{z1}) \cdot \left(1 + \frac{\% \text{ дод}}{100\%}\right) \cdot \left(1 + \frac{\% \text{ соц. зах.}}{100\%}\right) \right] \cdot N_1, \quad (7)$$

де t_0, t_1 — трудомісткість одиниці продукції до і після виробництва, н-год.;

S_{z0}, S_{z1} — середньогодинна тарифна ставка робітників до і після виробництва, грн./год.;

$\% \text{ дод}$ — середній процент додаткової заробітної плати для певної категорії робітників;

$\% \text{ соц. зах.}$ — встановлений процент відрахувань на соціальні заходи.

3.3. Зміна структури і обсягу продукції спричиняє відносне зменшення умовно-постійних витрат (E_{y-n}):

$$E_{y-n} = \frac{\Delta Q_{nl} \cdot P_{y-n}}{100\%}, \quad (8)$$

де ΔQ_{nl} — приріст обсягу випуску продукції в плановому році, %;

P_{y-n} — сума умовно-постійних витрат в базовому році, грн..

4. Визначають планову собівартість продукції (S_{nl}):

$$S_{nl} = S_{в.нл} \pm E_{сум}, \quad (9)$$

де $E_{сум}$ — сума економії витрат з урахуванням техніко-економічних факторів, грн.

5. Визначають рівень витрат на 1 грн. товарної продукції у плановому році ($B_{1грн.т.нл}$):

$$B_{1\text{грн.т.пл.}} = \frac{S_{\text{пл.}}}{Q_{\text{т.пл.}}}, \quad (10)$$

6. Розраховують процент зниження витрат на 1 грн. товарної продукції в плановому році порівняно із звітним (%_{озн.}):

$$\%_{\text{зн.}} = \frac{B_{1\text{грн.т.б.}} - B_{1\text{грн.т.пл.}}}{B_{1\text{грн.т.б.}}} \cdot 100\%, \quad (11)$$

У таблиці 1 наведено розрахунок показників зниження собівартості продукції, за наведеним вище порядком, з використанням матеріалів підприємства ВАТ «Полтавамаш».

Таблиця 1 — Розрахунок показників зниження собівартості подрібнювача К7-ФЦЛ 6/39

№ з/п	Показник	Позначення	Одиниці виміру	Величина показника
1	2	3	4	5
1	Загальна собівартість товарної продукції базового року	$S_{\text{тб}}$	Грн.	123456,38
2	Обсяг товарної продукції базового року	$Q_{\text{тб}}$	Грн.	125868,42
3	Витрати на 1 грн. товарної продукції базового року	$B_{1\text{грн.тб}}$	Коп./Грн.	0,98
4	Плановий обсяг товарної продукції	$Q_{\text{т.пл.}}$	Грн.	134450
5	Вихідна собівартість продукції в плановому році	$S_{\text{в.пл.}}$	Грн.	131761
6	Норма витрат матеріалів до виробництва	$Н_0$	Кг	78
7	Норма витрат матеріалів після виробництва	$Н_1$	Кг	75
8	Ціна одиниці матеріального ресурсу	$Ц$	Грн.	93

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
9	Обсяг випуску продукції	N_1	Шт.	40
10	Економія витрат за рахунок зниження норм витрат матеріалів	E_m	Грн.	11160
11	Трудомісткість одиниці продукції до виробництва	t_0	Н-год.	0,4
12	Трудомісткість одиниці продукції після виробництва	t_1	Н-год.	0,2
13	Середньогодинна тарифна ставка робітників до виробництва	S_{z0}	Грн./год.	45
14	Середньогодинна тарифна ставка робітників після виробництва	S_{z1}	Грн./год.	43
15	Середній процент додаткової заробітної плати для певної категорії робітників	$\%_{дод.}$	%	13
16	Встановлений процент відрахувань на соціальні заходи	$\%_{соц.зах.}$	%	36
17	Економія витрат за рахунок росту продуктивності праці (зниження трудомісткості виготовленої продукції)	E_m	Грн.	2686,94
18	Приріст обсягу продукції в плановому році	$\Delta Q_{пл}$	%	6,82
19	Сума умовно-постійних витрат в базовому році	P_{y-n}	Грн.	21538
20	Економія витрат за рахунок зменшення умовно-постійних витрат	E_{y-n}	Грн.	1468,89
21	Сума економії витрат з урахуванням техніко-економічних факторів	$E_{сум}$	Грн.	15315,83
22	Планова собівартість продукції	$S_{пл}$	Грн.	116435,17
23	Витрат на 1 грн. товарної продукції у плановому році	$B_{1грн.т.пл}$	Грн.	0,87
24	Процент зниження витрат на 1 грн. товарної продукції в плановому році порівняно із звітним	$\%_{зн.}$	%	11,22

Дані таблиці 1 свідчать про можливе зниження витрат на 1 грн. товарної продукції в плановому році порівняно із звітним на 11,22 %.

Факторами зниження собівартості подрібнювача К7-ФЦЛ 6/39 є:
— економія витрат за рахунок зниження норм витрат матеріалів — на 11160 грн.;

— економія витрат за рахунок росту продуктивності праці (зниження трудомісткості виготовленої продукції) — на 2686,94 грн.;

— економія витрат за рахунок зменшення умовно-постійних витрат — на 1468,89 грн.

Загальна сума економії витрат з урахуванням техніко-економічних факторів склала 15315,83 грн., у зв'язку з цим загальна собівартість продукції у плановому році відповідно зменшилась на 7021,21 грн.

Висновки. Аналіз сучасного стану досліджень провідних вчених дозволяє виділити такі види собівартості: планова, фактична, нормальна, кошторисна, технологічна, цехова, виробнича, повна, індивідуальна, середньогалузева, галузева, товарна, валова, реалізована, незавершене виробництво, місячна, квартальна та річна. Кожен з яких має свою сферу застосування у плануванні, обліку та аналізі.

Планову собівартість формують у плановому відділі на початку звітнього періоду, фактичну — визначають за результатом підрахунку всіх виробничих витрат у кінці звітнього періоду. Показники, які характеризують товарну, валову, реалізовану собівартість та незавершене виробництво застосовують у залежності від складу продукції. Для проведення аналізу діяльності підприємства використовують дані індивідуальної, галузевої та середньогалузевої собівартості.

Література:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 „Витрати”. — Затверджене наказом Мінфіну України від 31.12.99 р. № 318.

2. Методичні рекомендації формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості. Затверджені наказом Держкомітету промислової політики від 02.02.2001 р. № 47.
3. Бойчик І.М. Економіка підприємства. Навчальний посібник. — К.: Атіка, 2002. — 480 с.
4. Голов С.Ф. Управлінський облік. Підручник.—К.: Лібра, 2003. — 704 с.
5. Друри К. Управленческий и производственный учет. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.
6. Управління витратами: Навчальний посібник / М.Г. Грещак, В.М. Гордієнко, О.С. Коцюба та ін.; За заг. Ред.. М.Г Грешака. — К.: 2008.— 264 с.
7. Харів П.С. Економіка підприємства. Навчальний посібник. — Т.: Економічна думка, 2000. — 500 с.
8. Котляров Є., Корнілова В. Незавершене виробництво: особливості оцінки та обліку // Бухгалтерія. — 2008. — № 48. — С. 53-59.
9. Кравчук О. Загально виробничі витрати: організація обліку // Дебет-кредит. — 2008. — № 43. — С. 27 — 31.
10. Мачулка О. Облік і аналіз витрат: управлінський аспект // Бухгалтерський облік і аудит. — 2008. — № 10. — С. 30 – 34.
11. Чумаченко М., Білоусова І. Економічна робота на підприємстві та П(С)БО 16 „Витрати” // Бухгалтерський облік і аудит. — 2007. — № 3. — С.13-16.
12. Чумаченко М., Белоусова І. Дискусійні проблеми обліку витрат і калькулювання собівартості продукції // Бухгалтерський облік і аудит. — 2008. — № 10. — С. 3 — 7.

Анотація

Ю.Ю.Миронова. Економічна сутність собівартості продукції та шляхи її зниження.

У статті розглянуто сутність, класифікаційні ознаки та види собівартості продукції, визначено сфери застосування кожного із них. Наведено розрахунок різних видів собівартості. Встановлено можливі шляхи та порядок розрахунку факторів зниження собівартості продукції на підприємстві.

Аннотация

Ю.Ю. Миронова. Экономическая сущность себестоимости продукции и способы ее снижения.

В статье рассмотрено сущность, классификацию и виды себестоимости продукции, определено сферы использования каждого из них. Представлено расчет различных видов себестоимости. Определены возможные пути и последовательность расчета факторов снижения себестоимости продукции на предприятии.

Annotation

Y.Y. Mironova. Economic essence of unit cost and methods of its decline.

Essence, classification and types of unit cost, is considered in the article, the spheres of the use are certain each of them. The calculation of different types of prime price is presented. Possible ways and sequence of calculation of factors of decline of unit cost are certain on an enterprise.